

WŁADYSŁAW CHAIM CSsR

BIBLIODRAMA W GŁOSZENIU SŁOWA BOŻEGO

BIBLIODRAMA IN PREACHING OF THE WORD OF GOD

A b s t r a c t. The study wishes to draw attention, first of all, to the basic information on the bibliodrama and its pastoral application. The author further goes on to point out the possibility of application of bibliodrama during the sermon (homily), and at the spiritual exercises as well as in practice of the kinesthetic preaching. At the end he emphasises the usefulness of bibliodrama for an authentic evangelisation.

Key words: bibliodramatic sermon (homily); bibliodrama and spiritual exercises; embodying preaching.

Kaznodziejstwo, jako posługa głoszenia żywego słowa Bożego, zdane jest na aktualizowanie środków, za pomocą których ma dotrzeć z Ewangelią do ludzi. Aby ją jak najpełniej wypowiedzieć i poruszyć nią całego człowieka poszukuje skutecznych form przekazu. Jedną ze współczesnych form całościowej interpretacji Pisma Świętego, włączanych do przepowiadania, jest bibliodrama. Dzięki takiemu poszerzeniu perspektywy pojęcie *drama predicationis* może nabierać pełniejszego znaczenia. W swoim wielowymiarowym wykładzie Pisma bibliodrama otwiera drogę do doświadczeń zamkniętych dla świadomości, poszerza horyzont widzenia, dając tekstom nową skuteczność (por.

Dr WŁADYSŁAW CHAIM CSsR, w latach 1989-2005 wykładowca psychologii w PAT oraz WSD w Krakowie; aktualnie pracuje w Zamościu jako misjonarz i rekolekcjonista; adres do korespondencji: wchaim@redemptor.pl

1 Tes 2,13)¹. Artykuł ma na celu przybliżenie podstawowych informacji na temat bibliodramy i wskazanie na możliwości jej włączania w przepowiadanie słowa Bożego.

1. BIBLIODRAMA

Bibliodramę można określić jako wielowymiarowe aktywne i kreatywne obcowanie z tekstami Pisma Świętego, które angażuje całego człowieka; umysł, zmysły, ciało i duszę oraz jego relacje sięgające w głąb znaczenia tekstów, implikacje oraz powiązania z jego życiem osobistym i jego relacjami. Jej celem jest pomoc w scaleniu interpretacji Biblii z własnym życiem poprzez identyfikację z biblijnymi postaciami i sytuacjami, w zdobywaniu nowego doświadczenia religijnego i żywego rozumienia Biblii².

Bibliodrama została odkryta na nowo, uwspółcześniona i rozwinięta w 2. połowie XX wieku. Do tradycji misterii średniowiecznych nawiązał popularyzator bibliodramy w Niemczech Hilarion Petzold. W porównaniu z teatrem amatorskim, w bibliodramie nie gra się w oparciu o dane wcześniej teksty, lecz sceny od samego początku improwizowane³. Pojęcie bibliodramy sięga także do fali kreatywności i psychologii lat 60. i 70., obecnych w psychodramie (J. Moreno) oraz do pracy z ciałem M. Feldenkreis i K. Delakowej⁴. Pionierem bibliodramy jest P.A. Pitzele, który nią eksperymentował, rozwijał, zapoznając z nią rabinów, pastorów, księży, pedagogów w USA i w Europie.

Bibliodrama jest formą grania ról osób, obecnych w Biblii (np. Adam, Ewa) albo pośrednio eksplikowanych przez zaangażowanie wyobraźni w odczytanie biblijnego tekstu (np. żona Noego, matka Abrahama). Zakres dostępnych ról lub ich elementów może obejmować określone przedmioty lub obrazy

---

¹ Zob. D. HÖRNEMANN, *Bibliodrama als Weg zu ganzheitlichem Glauben*, „Lebendige Seelsorge” 39(1988), z. 1, s. 151.

² Por. m.in. G. MARTIN, *Bibliodrama als Spiel, Exegese und Seelsorge*, „Pastoratheologie” 68(1979), s. 156; K. FRIELINGSDORF, *Bibliodrama*, „Lexikon für Theologie und Kirche”, t. 2, Herder, Freiburg 1994, s. 415.

³ Zob. H. PETZOLD, *Psychodrama als Instrument der Pastoraltherapie, der religiöserfahrung und der Seelsorge*, „Wege zum Menschen” 24(1972), z. 2-3, s. 41-56; W. REBELL, *Psychologisches Grundwissen für Theologen. Ein Handbuch*, Chr. Kaiser, München 1988, s. 218; U. BUBENHEIMER, *Bibliodrama – Selbsterfahrung und Bibelauslegung im Spiel*, w: *Handbuch der Psychologie*, red. I. Baumgarner, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 1990, s. 533-546.

⁴ Por. U. BUBENHEIMER, *Bibliodrama – Selbsterfahrung*, s. 534.

w ich działaniu (np. wąż w raju, laska Mojżesza, bicz Jezusa wypędzającego przekupniów). Przemawiać mogą miejsca (Synaj, Jordan, Tabor, Wieczernik), a także postacie duchowe (Bóg, aniołowie, demony). W bibliodramie, podobnie jak w midraszu, tekst jest badany w zakresie sensów i spostrzeżeń, które mogą wzbogacać nasze rozumienie i ożywiać nasz stosunek do Biblii, przy zastosowaniu pozaliterackich aktów interpretacji, takich jak: ruch, śpiew, sztuki wizualne, drama⁵.

Bibliodramę z psychodramą łączą elementy psychodramatyczne i sceniczne, praca z ciałem i kreatywność, praca wyobraźni i doświadczenie, rozróżnienie między grą a rzeczywistością. Odróżnia ją od psychodramy kilka elementów: w centrum pracy stawia się dostęp do treści Biblii w powiązaniu z własnym życiem; z zasady wszyscy aktywnie biorą udział w wydarzeniu; jest aktywizowana i prowadzona przez określony tekst przemawiający do uczestników i przez nich akceptowany; miejsce zajmowane przez uczestnika jest przydzielane przez prowadzącego⁶.

Bibliodrama różni się od bibliologu, który jest przygotowanym i zaplanowanym od strony metodycznej specyficznym dialogiem ze słowem Bożym. Cechą wspólną tych form jest zaproszenie uczestników do „wejścia” w biblijną historię, wydarzenie, w rozmowę poprzez identyfikację z występującymi tam postaciami, nawiązanie osobistej relacji z tą historią, celem osobistego, zaktualizowanego i egzystencjalnego odczytania treści perykopy. Bibliodrama i bibliolog różnią się m.in. liczbą uczestników, ramami czasowymi, strukturą schematu pracy, celem oraz technikami pracy, a także rolą prowadzącego⁷.

Thomas Stühlmeyer wyróżnił 9 podstawowych typów bibliodramy w aspekcie autorów, stawianych celów, przedmiotu zainteresowania i konkretnych cech metody oraz etapów pracy: *bibliodrama skoncentrowana na tekście* (m.in. G. Martin),

---

⁵ Zob. P. PITZELE, *Scripture windows: towards a practice of bibliodrama*, Alef Design Group, Los Angeles 1998, s. 12; D.M. GOOLEY, *Bibliodrama – Contemporary midrash. An outline of bibliodrama and example in the parable: a father and two sons*, 2001. [http://meh.religioused.org/Student%20 projects/gooley.pdf](http://meh.religioused.org/Student%20projects/gooley.pdf) 9 (dostęp: 12.04.2017).

⁶ Zob. G. CRONE, F.-J. KNIST, H. POENSGEN, „Bibliodrama”. *Bericht über ein Gruppenspiel*, w: *Neue Wege der Verkündigung*, red. P. Düsterfeld, Patmos, Dusseldorf 1983, s. 149 n.; H. ANDRIESSEN, N. DERKSEN, *Lebendige Glaubensvermittlung im Bibliodrama*, Matthias-Grünwald-Verl, Mainz 1991, s. 21 n.; G. MARTIN, *Sachbuch Bibliodrama. Praxis und Theorie*, Kohlhammer, Stuttgart 1995, s. 69-74, 78, 111.

⁷ Zob. M. CHMIELEWSKI, *Dialog pomiędzy słowami. W poszukiwaniu nowych sposobów komunikacji słowa Bożego*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2(2014), s. 107; W. CHAIM, *Bibliolog w przepowiadaniu słowa Bożego w liturgii i poza liturgią*, „Roczniki Teologiczne” 62(2015), z. 12, s. 45-160; M.E. AIGNER, *Bibliodrama und Bibliolog als pastorale Lernorte*, Kohlhammer, Stuttgart 2015.

bibliodrama duszpasterska (m.in. H. Andriessen, N. Derksen), *hagiodrama* (Y. Spiegel), *mimesis* (S. Laeuchli), *psychodrama biblijna* (m.in. H. Heidenreich, D. Immich, Ch. Gremmels), *psychologiczno-pastoralna praca z Biblią* (W. Drechsel), *bibliodrama zorientowana na proces lub na gry pedagogiczne* (m.in. E. Warns, H. Fallner), *midrasz psychodramatyczny* (P. Pitzele) oraz *bibliodrama dydaktyczna* (m.in. R. Kollmann, G. Lohkemper-Sobiech)⁸. Empirycznie Stühlmeier stwierdził – na przykładzie narracji *Burzy na jeziorze* (Mk 4,35-41) – wystąpienie zmian tak krótkotrwałych jak również odsuniętych w czasie, m.in. w recepcji całego procesu bibliodramy, oraz zmian w rozumieniu siebie w związku z przyjętą przez siebie rolą⁹.

Bibliodrama jest atrakcyjna z powodu wielu jej zastosowań, nie tylko pastoralnych. Bibliodrama jest stosowana jako narzędzie nauczania i uczenia się wspólnoty w małych grupach – dzieci, młodzieży i dorosłych począwszy od rodziny, przez szkoły, uczelnie, aż do kościołów (synagog) i spotkań międzykulturowych¹⁰.

2. PRZEBIEG BIBLIODRAMY

Teologowie katoliccy, Herman Andriessen i Nicolaus Derksen, w latach 80. XX wieku wypracowali model bibliodramy z przeznaczeniem do duszpasterstwa, mający służyć wiernym w rozwoju wiary. Duszpasterstwo, pojmowane przez Andriessena i Derksena jako parakleza, obejmuje umacnianie i zachęcanie oraz wzywianie i napominanie¹¹. Bibliodrama z kolei ma rozwijać wiarę przez doświadczenie sensu własnego istnienia w konkretnym czasie,

---

⁸ Zob. H. HEIDENREICH, *Eine Auswahl der Vielfalt: Varianten des Bibliodrama in Literatur und Ausbildung*, „Lebendige Seelsorge” 46(1995), s. 156-158; Th. STÜHLMAYER, *Veränderungen des Textverständnisses durch Bibliodrama – Eine empirische Studie zu MK 4,35-41*, Ferdinand Schöningh, Paderborn 2004, s. 53-62.

⁹ Por. Th. STÜHLMAYER, *Veränderungen*, s. 249 n., 366 n., 405 n.

¹⁰ Zob. R. KOLLMANN, *Bibliodrama w doświadczeniu i badaniach naukowych*, w: *Katechizacja różnymi metodami*, red. M. Majewski, Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 1994, s. 33-54; H. ALDEBERT, *Mose, Moschä, Musa am brennenden Dornbusch. Ein Bibliodrama der Buchreligionen*, „Text. Bibliodrama Information” 3(1996), z. 5, s. 1-3; K. IDKOWIAK, *Bibliodrama, czyli aktywne poznawanie Pisma Świętego*, „Wychowawca” 2014, z. 4, s. 28-30; M. SCHEJBAL, *Dlaczego bibliodrama i dialog międzykulturowy? w: Słowo i działanie. Bibliodrama w dialogu kulturowym*, red. M. Schejbal, s. 7-17, <http://www.basicsproject.eu/Publication/BASICS%20%20S%C5%81OWO%20I%20DZIA%C5%81ANIE.pl.pdf> (dostęp: 12.04.2017).

¹¹ Por. H. ANDRIESSEN, N. DERKSEN, *Lebendige Glaubensvermittlung*, s. 25.

doświadczenie relacji z Bogiem oraz odniesienie do świata, w którym człowiek aktualnie żyje¹². Etapy tej metody bibliodramy są następujące:

1) *Rozmowa służąca zawiązaniu kontraktu oraz podaniu informacji*. Uczestnicy uzyskują w niej informację o celu bibliodramy oraz o metodzie pracy. Polega to na wymienieniu i krótkim omówieniu wszystkich kroków, mającym zachęcić do ich doświadczenia.

2) *Odczytanie jednego opowiadania biblijnego*. Gdy uczestnicy znają cel spotkania, wybieramy jedną z historii biblijnych, wcześniej zapowiedzianą lub wybraną, np. o uzdrowieniu paralityka (Łk 5,17-26).

3) *Wspólne zebranie ról występujących w tekście*. Czytający (narrator), korzystając z tablicy bądź arkusza papieru, zaprasza uczestników do głośnego zgłaszania osób i ról zauważonych w tekście.

4) *Powtórne odczytanie historii biblijnej*. Opowiadanie wprowadza się jeszcze raz, aby każdy miał szansę uczuciowego przyswojenia sobie biblijnego wydarzenia i odnalezienia roli aktualnie bliskiej jego życiu.

5) *Zainscenizowanie historii biblijnej*. Odczytujący wstaje i dzieli przestrzeń wskazując miejsca dla różnych ról. Ważne jest, aby każdy w swoim tempie odnalazł się w swojej roli oraz kierunku, w którym będzie się poruszał. W działaniach i poruszaniu się ujawnia się to, co w nas żyje i co oddziałuje na naszą świadomość¹³.

6) *Pierwsza runda pytań*. Duszpasterz pytając poszczególnych uczestników, jakie role wybrali, pomaga im uświadomić sobie jakie role występują i wchodzi ze sobą w relacje. Dzięki temu duszpasterzowi łatwiej jest zaprosić uczestnika do wypowiedzi, gdy się to okaże zasadne.

7) *Rozmowa kierowana za pomocą pytań*. W tej rozmowie duszpasterskiej ważne są cztery następujące momenty: a) Dotarcie do dokładnego umiejscowienia tej osoby w aktualnym momencie jej życia; b) Poszukiwanie miejsca, w którym ktoś się znajduje oraz odpowiedź, której w tym momencie chciałby (lub nie chciałby) udzielić; c) Otwartość nieindagowanych osób na wpływ tego, co dochodzi ze słyszanych rozmów i oglądanej gry; d) Gotowość aktywnego uczestniczenia w rozmowie z przyjętej przez siebie roli.

8) *Odgrywanie scen*. Bibliodrama służy bowiem wyruszeniu z miejsca. Okazuje się, że każda gra – także z tym samym opowiadaniem – przebiega

---

¹² Zob. H. ANDRIESEN, 'Ja, die Schafe haben jeden Tag Hunger', „Lebendige Seelsorge” 46(1995), z. 3, s. 127; C. MENNEN, *Bibliodrama – religiöse Erfahrungen im Kontext der Lebensgeschichte: eine qualitativ-empirische Studie*, Academic Press, Fribourg 2004, s. 57 n.

¹³ Por. H. ANDRIESEN, 'Ja, die Schafe haben jeden Tag Hunger', s. 128.

inaczej, ukazuje i dopomina się o inne ruchy. Stąd, tam gdzie jest to konieczne lub możliwe, powinna zostać zagrana scena.

9) *Przerwa*. Po około pięciu kwadransach gry bądź rozmów kończy się bibliodramę; po czym robi się przerwę. W ciągu tego kwadransa można się wymienić wrażeniami, stawiać pytania czy pozwolić na obniżenie napięcia.

10) *Następująca po bibliodramie pierwsza wymiana doświadczeń*. Ta wymiana doświadczeń służy m.in. dopuszczeniu do głosu tych, którzy grali w wyrazisty sposób. Tym, którzy uczestniczyli w grze, ale nie byli zapytani i nie podjęli inicjatyw, które dają możliwość wypowiedzenia się na temat swoich doświadczeń.

11) *Analiza: jakie znaczenie miało dla nas to doświadczenie?* Poprzez analizę uczestnicy stają się świadomi własnych przeżyć, doświadczenia wiary i lepiej sobie je przyswajają bądź z nimi się konfrontują. Przedstawiony w zarysie model wymaga następujących ram czasowych: 1-6 (20-25 min.), 7-9 (70-80 min.), 10 (15 min.), 11-12 (30-50 min.)¹⁴.

3. BIBLIODRAMA W GŁOSZENIU SŁOWA BOŻEGO: HOMILIA, KAZANIE, REKOLEKCJE

W homiletyce bibliodramę dyskutuje się jako środek głoszenia słowa Bożego w ujęciu „otwartego dzieła sztuki”. To koresponduje z tendencjami, które definiują kazanie nie jako interpretację tekstu, lecz jako jego wystawianie (*staging of the text*)¹⁵. W takim kontekście bibliodramie poświęcone było sympozjum homiletyczne w Erfurcie (1996) oraz warsztaty organizowane we Frankfurcie n. Menem w ramach tematyki *Erfahrung und Verkündigung (Doświadczenie i przepowiadanie)*, które prowadził m.in. Fritz Rohrer w latach: 1996 (*Bibliodrama und andere Formen*), 1997 (*Predigt und Spiel, Bibliodrama und Exerzitien*), 1998 (*Gottesdienst als Spiel*), 1999 (*Gottesdienstspiel, Bibliodrama und Exerzitien*), 2000 (*Studienwerkstatt Bibliodrama*),

---

¹⁴ Por. tamże, s. 129.

¹⁵ H. LUTHER, *Predigt als inszenierter Text. Überlegungen zur Kunst der Predigt*, „Praktische Theologie” 18(1983), s. 97; G. MARTIN, *‘Predigt als .offenes Kunstwerk’? Zum Dialog zwischen Homiletik und Rezeptionsästhetik*, „Evangelische Theologie” 44(1984), s. 46-58. TENŽE, *Zwischen Eco und Bibliodrama – Erfahrungen mit einem neuen Predigtansatz*, w: *Predigt als offenes Kunstwerk*, s. 51-62.

2001 (Erfahrung und Verkündigung)¹⁶. Obecnie doksztalcanie w tym zakresie oferuje *Predigtatelier* w Wiedniu¹⁷.

3.1. Bibliodrama w kazaniu (homilii)

Między bibliodramą i kazaniem występują tak podobieństwa, jak wyraźne różnice. Bibliodrama obok elementu gry ma na celu aktywizowanie egzegezy w związku z życiem, budowanie pomostu między Biblią i dzisiejszym światem przez interpretację tekstu¹⁸. Kaznodzieja ma tak przedstawić tekst, aby słuchacze mogli odnaleźć w nim odpowiedź na swoje pytania. Kaznodzieja najpierw poznaje sens tekstu za pomocą egzegezy, natomiast bibliodramatysta posługuje się metodą pracy w grupie służącą jego doświadczeniu. Następnie kaznodzieja rozciąga swoją rolę eksperta także na władzę interpretowania, podczas gdy bibliodramatysta przekazuje tę władzę grupie. Wykład w bibliodramie następuje w jej procesie, a nie podczas przygotowania. Tekst w bibliodramie uzyskuje również wielość możliwych interpretacji, której nie doświadcza kaznodzieja pracujący pojedynczo. Bibliodrama umożliwia każdemu uczestnikowi uzgodnienie własnej historii z biblijną i uzewnętrznienie jej. Kolejną różnicę stanowi wielość metod bibliodramy w przeciwieństwie do monologicznego kazania, ze słowem mówionym w centrum. Wprawdzie w kazaniu stosowane są środki ilustrujące itp., te jednak nadal utrzymują władzę interpretacji w rękach kaznodziei¹⁹.

Kaznodzieja może uwzględnić doświadczenie słuchaczy na kilka sposobów, np. włączając rezultaty wcześniej przeprowadzonej bibliodramy w ramy konkretnego kazania. Wówczas, według Helmuta Krellera, winny nadal być zachowane konstytutywne metody i cele bibliodramy: jednoczesność przynajmniej dwóch czasów (przeszłość, teraźniejszość, ewentualnie przyszłość),

---

¹⁶ Serdecznie dziękuję Diakonowi Fritzowi Rohrerowi za obdarowanie literaturą będącą efektem działalności *Beratungstelle für Gestaltung von Gottessdiensten und anderen Gemeindeveranstaltungen* we Frankfurcie n. Menem. Dziękuję także Papieskiej Akademii Teologicznej (obecnie Uniwersytet JP II) w Krakowie za umożliwienie uczestnictwa w/w warsztatach.

¹⁷ Zob. <http://predigtatelier.predigtforum.com> (dostęp: 12.04.2017).

¹⁸ Por. G. MARTIN, *'Bibliodrama' als Spiel*, s. 135-141.

¹⁹ Por. F. MUCHLINSKY, *Bibel im Dialog – sogar zwischen Kanzel und Gemeinde. Die Methode des 'Bibliologs'*, w: *Bibliodrama. Theorie – Praxis – Reflexion*, red. E. Naurath, U. Pohl-Patalong, Kohlhammer, Stuttgart 2002, s. 124-131; C. MENNEN, *Bibliodrama – religiöse Erfahrungen*, s. 65; H. KRELLER, *Gottese Erfahrung ermöglichen. Die Methoden von Bibliodrama und ihr Ertrag für die Predigt*, „Zeitschrift für Theologische Praxis” 17(1999), z. 3, s. 35-39; TENZE, *Bibliodrama. Ein Lehr- und Praxisbuch*, Satz.: BoD-Books on Demand 2013, s. 260.

przejęcie roli, wczucie się, katharsis, ponowne „zaczarowanie” świata, powiązanie ze swoją biografią oraz trójstopniową strukturą:

Rozgrzewka: zachęcające wejście, w którym uczestnikom dane są nowe możliwości włączenia się w ramach kazania. Kazanie bibliodramowe powinno odwołać się do podstawowego doświadczenia, które ma stać się tematem dla zgromadzonej grupy.

Przestrzeń tekstu: protagonista (ewentualnie bohater wprowadzony do tekstu) przeżywa, w charakterze przykładu, zawarte w tekście doświadczenia i wypowiedzi.

Integracja: analiza i potwierdzenie odniesione do poruszonego doświadczenia. Na tym etapie następuje powrót do życia poszczególnego słuchacza uwzględniający nowe możliwości.

Niektóre perykopy zawierają w sobie protagonistę, np. teksty o uzdrowieniach, dające się opowiadać z punktu widzenia chorego czy potrzebującego pomocy. Pytania otwarte podnoszą stopień identyfikacji. Również relacje historyczne przeważnie zawierają główną postać i bohaterów (np. opowiadanie o Abrahamie). Niektóre teksty skrywają protagonistę, który uwidacznia się dopiero w trakcie egzegezy. Dla innych opowiadań trzeba znaleźć protagonistę, który na sobie pokaże doświadczenie zawarte w tekście²⁰.

Innym sposobem włączenia bibliodramy może być wprowadzenie „wytworu” z bibliodramy jako elementu do kazania czy liturgii, jeśli pozwalają na to przepisy liturgiczne, np. w akt pokutny, „rozprowadzenie” czytania biblijnego, złożenie darów. To włączenie w liturgię może służyć upodmiotowieniu uczestnictwa w liturgii oraz ewangelizacji w stosunku do całości zgromadzenia. Wprowadzony element procesu bibliodramy może być wstępem, zakończeniem lub jednym z etapów kazania. Ten element włączany do kazania winien być rozwinięty z osobistego przeżycia uczestników. Winien być inscenizowany tak, aby z jednej strony uczestnicy liturgii mogli się do inscenizacji włączyć, a z drugiej strony, aby pod wpływem nacisku grupowego do włączenia się nie czuli się zmuszani²¹.

Bibliodrama dobrze przygotowana jest dla uczestników nie tylko sposobem na doświadczenie tekstu biblijnego, ale również jego dramatyczną proklamacją. Dzięki umieszczeniu Biblii w kontekście współczesnego życia, bibliodrama staje się całościowym przekładem wcielającym. Jako „produkt” procesu spotkania wspólnoty z tekstem jest zaproszeniem do włączenia się. Funkcja

²⁰ Por. H. KRELLER, *Gotteserfahrung ermöglichen*, s. 261-263.

²¹ Zob. F. ROHRER, *Abschnittsberichte aus einem Bibliodrama*, „Pastoratheologie” 68(1979), z. 4, s. 144-151.

włączenia bibliodramy w kazanie jest analogiczna do włączenia dialogu, chociaż sposób realizacji jest inny, całościowy²². Według Tima Schramma bibliodrama jest rodzajem kazania głoszonego nie przez jednostkę, lecz przez wielu, przez dojrzałą wspólnotę, jest poszerzeniem głoszenia o wymiar uczestnictwa zgromadzonych²³.

3.2. Bibliodrama w kontekście rekolekcji dla małych grup

Obecnie w wielu krajach ośrodki diecezjalne i zakonne, także w Polsce, oferują rekolekcje zamknięte posługując się bibliodramą. Włączanie bibliodramy do rekolekcji ma już pewną historię. W latach 1991-1993 Maria Müller i Clemens Ruhнау prowadzili kursy rekolekcyjne dla osób świeckich i zakonnych „zawodowo” narażonych na rutynowe podejście do Biblii²⁴. Ich celem była pomoc w aktywnym, egzystencjalnym kontakcie z Biblią i osadzeniu duchowości w kontekście biblijnym. Przywołane tutaj rekolekcje miały temat: „Ty prowadzisz mnie do wód życia”.

Rekolekcje trwały z reguły pięć pełnych dni. Struktura całości przedstawiała się następująco: *1 dzień* (wieczorem) rozpoczyna się „rundą powitalną” z zastosowaniem kreatywnej metody inspirowanej przez temat rekolekcji, służącą zapoznaniu się oraz wyrażeniu oczekiwań i obaw...; *2 dzień* ma za cel nawiązanie głębszego kontaktu z własnym wnętrzem oraz nauczenie się wyrażania go. Przed południem odbyła się wspólna podróż wyobraźnią inspirowaną tematem, w której każdy uczestnik twórczo wyraża osobistą perspektywę (za pomocą gliny, farby, materiału...), a następnie prezentuje te wytwory w dwu mniejszych grupach, zakończona wymianą wrażeń. Na popołudnie składała się *symbolo-drama*, podczas której w proces wglądu w siebie i wyrażania siebie włączone zostało własne ciało i przestrzeń pomieszczenia. Nazwy przeciwnych kątów sali miały związek z życiem i wiarą oraz z procesem spotkania przedpołudniowego; „pragnienie–lęk” i „zależność–niezależność”. Uczestnicy poszukiwali właściwego dla siebie „miejsca” na linii bliskości–dystansu, zbliżania się–oddalania. W kończącej rundzie odpowiadali na pytania: W którym miejscu jesteś? Który „kąt” jest dla ciebie szczególnie ważny? Gdzie spoglądasz? Dokąd cię ciągnie? Czy zauważasz w sobie ruch w kierunku

---

²² Por. Ch. COSGROVE, W. EDGERTON, *In other words: incarnational translation for preaching*, B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, Michigan 2009, s. 53, 60.

²³ Zob. G. MARTIN, *Kleines Plädoyer fürs Bibliodrama*, „Bibel und Liturgie” 62(1989), s. 34.

²⁴ Zob. M. MÜLLER, C. RUHNAU, *Exerzitien auf der Basis von Bibliodrama*, „Lebendige Seelsorge” 46(1995), s. 165-168.

ku kąta...? Następnie czas ciszy. Drugi dzień jest podwójnie pożyteczny; z powodu zwiększenia uważności na procesy własnego wnętrza jako sposobu bycia obecnymi dla siebie i innych, oraz poczucia głębszego kontaktu z sobą *bez* łączenia go z treściami biblijnymi i „pobożnymi”; *3/4/5 dzień* był prowadzony metodą bibliodramy do *ad hoc* wybranego fragmentu Biblii, w który grupa się angażowała uwzględniając zachodzące w niej procesy oraz temat rekolekcji jako „odpowiedni” dla kontynuacji, pogłębiania, zdynamiczowania...; *6 dzień*, podobnie do przedpołudnia 1 dnia był przeznaczony na symboliczne wyrażenie tego, co w uczestnikach uruchomiły przebyte dni. Ten ruch życia prowadzi do wspólnej Mszy św. (liturgii). Dla uczestników korzystniejszy duchowo jest odjazd do domu nie zaraz po nabożeństwie, lecz następnego dnia (po wspólnym wieczorze i wspólnej modlitwie porannej)²⁵.

Stosunkowo często bibliodrama bywa łączona z ćwiczeniami ignacjańskimi. Eckhard Frick i Margret Fühles łączą rekolekcje ignacjańskie z psychodramą biblijną; na etapie przygotowania, w ich podsumowaniu lub w formie oddzielnych jednostek w celu rozbudowania procesu rekolekcyjnego i jego „ucieleśnienia”²⁶. Pastor Heike Radeck zestawiła zasady prowadzenia takich rekolekcji z modelem bibliodramy odtworzonej jako proces recepcji. Do prezentacji swoich uwag zaaplikowała idee modelu „Mimesis” Samuela Laeu-chli, holistyczną cielesno-duchową metodę (*leibhaftig-geistige*) Heidemarie Langer, rozszerzającą-biograficzną interpretację tekstu Schramma oraz model Martina. Odnosząc się do modelu Martina – korzystającego z pedagogiki teatralnej, psychodramy, pracy z ciałem, procesów grupowych i teologii – ukazała możliwości oferowane w bibliodramie wprowadzonej do rekolekcji ignacjańskich w obszarze otwarcia „przestrzeni tekstu” (*Textraum*), jego inscenizowania i kreatywnej recepcji. Wskazała także na niektóre etapy rekolekcji, w których bibliodrama może uzupełniać metodę ćwiczeń oraz na „rekolekcyjne” elementy w bibliodramie jako otwartym procesie interakcji między tekstem i uczestnikami²⁷.

²⁵ Zob. tamże, s. 168.

²⁶ Zob. E. FRICK, *Das klassische Psychodrama im Rahmen der spirituellen Übungen nach Ignatius von Loyola*, w: *Auf der Suche nach dem Leben begegnet dir Gott. Festschrift für Karl Frielingsdorf*, red. A. Lanfermann, H. Pompey, Grünewald, Mainz 2003, s. 252-265; E. FRICK, M. FÜHLES, *Być twórczym przed Panem. Bibliodrama i ćwiczenia duchowne*, WAM, Kraków 2013; K. SZTUKA, *Versuche mit Bibliodrama und Ignatianischen Exerzitien in Częstochowa werden 2016 fortgesetzt*, „TEXT RAUM” 44, www.bibliodrama.org/index.php/DE (dostęp: 12.04.2017).

²⁷ H. RADECK, *Ignatianische Exerzitien und Bibliodrama. Ein hermeneutischer Strukturvergleich*, Kohlhammer, Stuttgart 1998.

3.3. Propozycja homilii (homiletyki) kinestetycznej

W kontekście powiązania bibliodramy z pracą z ciałem warto uwzględnić propozycję „homiletyki kinestetycznej” Pameli Moeller²⁸, która wychodzi od refleksji, że słowa, pojęcia, apelujące do umysłu i uczuć, nie wystarczają do wyrażenia prawdy Objawienia i człowieka. Dlatego postuluje łączenie ruchu, doświadczenia zmysłowego oraz pamięci, będącej rezultatem ruchu i generującej nowy ruch (kinestezja)²⁹. Jej zdaniem Ewangelia wzywa głoszących słowo Boże do zrealizowania swej tożsamości świętyń Ducha, realizatorów (*doers*) Ewangelii, oraz wyrazicieli (*embodiers*) Boga w kazaniu i świecie. Głoszenie polegać winno na świadomym łączeniu w spójną całość teologii z fizycznością, myślą, ruchem, zmysłową pamięcią, dla wcielenia Ewangelii. Moeller, zajmując się choreografią i performacją tańca religijnego w kontekście liturgii, przekonuje, że mając zamiar głoszenia słowa Bożego integralnie, umożliwiającemu innym uczestniczenie w nim winniśmy włączyć w tę przygodę współczesny taniec, z jego możliwością ruchu wyrażającego spokój lub żywotność, tempo powolne i szybkie, zróżnicowanie. Autorka argumentuje swoją myśl i praktykę Biblią, oraz faktem, że zanim mówimy, to najpierw działamy, a gdy mówimy, to sposób mówienia jest kształtowany przez ruchy organów ciała. Doświadczamy także, że głoszenie jest czynnością całego ciała i zależy od stanu zdrowia, ekspresji twarzy i rąk tak samo, jak od tematu oraz struktury kazania. W procesie homilii, kazania kinestetycznego każdy etap, każdy krok zaczyna się równocześnie ruchem i argumentem. W takim kazaniu pytamy, co dany tekst *sprawia*, być może nawet winniśmy pytać o to, co on *mówi*. Sposobem uzyskania odpowiedzi na te pytania są ruchy osadzone w ciele, za pośrednictwem których staramy się odczuć w motoryce, co dzieje się w konkretnej perykopie. Zanim rozpoczniemy egzegezę za pomocą analizy tekstu, pozwalamy perykopie pokierować naszymi ciałami. Rozpoznajemy formę perykopy przez odkrycie, w jaki sposób porusza się za pośrednictwem ciała. Stawiamy pytania o kontekst przez poruszanie się wśród ludzi i zapoznanie się, jak oni poruszają się przez życie.

Nie chodzi jednak o wyłączenie mózgu a włączanie ciała, pisze Moeller, lecz aby ciało i umysł były równoprawnymi partnerami w duecie (*pas de deux*). Nie chodzi o odrzucanie egzegezy i zastępowanie wygłaszania kazania bezsłownym tańcem, lecz o to, by schematów i procesów służących egzegezie

---

²⁸ P. MOELLER, *A kinesthetic homiletic. Embodying Gospel in preaching*, Augsburg, Fortress Press Library, Minneapolis 1993, s. 3.

²⁹ Kinestezja – „odczuwanie pozycji i ruchu członów ciała bez udziału wzroku”. <http://sjp.pwn.pl/slowniki/kinestezja.html> (dostęp: 12.04.2017).

używać do sprawdzenia i wsparcia pracy ciała oraz tworzyć głoszone kazanie z tańca aranżowanego przez perykopę. Ucieleśniana Ewangelia, homilia kinestetyczna nie następuje poprzez dołożenie ruchu, kiedy praca umysłu jest zakończona, przez dodanie odpowiednich gestów czy nawet naszego posługiwania się ruchem „po drodze”. Homilia kinestetyczna rozwija się od początku i postępuje wraz z ruchem, który tekst w nas inspiruje, niezależnie od tego jak pewnie lub zakłopotani się czujemy.

W czasie homilii kinestetycznej, przy jednej instrukcji dla wszystkich, każda osoba na swój sposób jest wprawiana w ruch przez jej słowa, symbole. Istotne jest bycie obserwatorem wszystkich ledwie uchwytnych uczuć i impulsów, które ta perykopa w nas wywołuje. W ten sposób np. w *Prologu* Ewangelii św. Jana mamy możliwość zatańczenia prawdy o preegzystencji, boskości oraz inności Jezusa Chrystusa, która obejmuje nas oraz łączy z Bogiem, a nie tylko mówienia o niej. Efekt homilii będzie czytelnym połączeniem prezentacji mówionej i zatańczonej; zresztą, kombinacji może być wiele. Jeśli kazanie ukształtuje się jako zdarzenie bardziej tradycyjne, to będzie wygłaszane jako efekt doświadczenia przez zgromadzenie, co będzie miało wpływ na proces ucieleśnienia tekstu. Kaznodzieja, który w ten sposób poddaje się ucieleśnieniu Ewangelii, wystąpi przed zgromadzeniem z czymś więcej niż słowami na temat tekstu. Słuchacze także otrzymają więcej, niż wtedy gdy przemawia się tylko do ich głów. W taki sposób Ewangelia jest czyniona a nie „zaledwie” mówiona. Co ważne, aby ten model homiletyczny stosować, nie jest wymagana nauka tańca, chociaż jest ona ułatwieniem w procesie odkrywania sensu Ewangelii³⁰.

*

Bibliodrama jest z pewnością szansą dla duszpasterstwa, w tym głoszenia słowa Bożego, lecz wymaga umiejętnego i roztropnego stosowania. Do jej prowadzenia potrzeba także przygotowania pedagogicznego i psychologicznego, ponieważ w jej trakcie zdarzają się problemy interpersonalne lub osobowościowe wymagające rozpracowania terapeutycznego i duszpasterskiego³¹. Istnieje także

---

³⁰ Por. P. MOELLER, *A kinesthetic homiletic*, s. 18.

³¹ Zob. H. HÜTTER, „Wenn's kracht” – *Grenzerfahrungen und Grenzüberschreitungen im Bibliodrama*, „TEXT RAUM” 42 <http://www.bibliodrama-gesellschaft.de/uploads/media/Inhalt42.pdf> (dostęp: 12.04.2017).

ryzyko subiektywistycznej dowolności, lecz zwyczajnie uczestnicy zauważają momenty, w których opuszczają pole sensu zawartego w Biblii³².

Według H.-G. Schöttlera egzegeza bibliodramowa zaczyna się tam, gdzie tradycyjna egzegeza zdaje się dochodzić do swojego celu, sięgać swoich granic. Jeśli tekst biblijny jest zapisem doświadczenia wiary w konkretnej sytuacji historycznej, to w bibliodramie zakodowane w Biblii doświadczenia pozwalają się odczuć, wyrazić w strumieniu dzisiejszego życia i w konsekwencji „zakrzepłym” doświadczeniom ponownie „skropić się”. W ten sposób dochodzi do spotkania doświadczeń z „wtedy” z doświadczeniami „dzisiaj”. Poprzez przyjęcie roli z „tekstu świętego”, który podpowiada ramy postrzegania, interpretuje się swój „tekst życia” w wielkiej teodramie świata i zbawienia³³.

Bibliodrama, stosowana w przepowiadaniu słowa Bożego, koresponduje z rozumieniem procesu recepcji kazania jako „dzieła otwartego”. Takie „dwuznaczne” kazanie jest przekazem, który słuchacz ma w sobie „uwolnić” za pomocą kodu, który znajdzie w kazaniu. Według Schöttlera to uwolnienie przekazu w bibliodramie dokonuje się bardziej bezpośrednio dlatego, że tekst Pisma, tekst życia i tekst wiary splatają się w nowy tekst (*textum*). Schöttler, mając na myśli bibliodramę Andriessena i Derksena przekonuje, że jest ona przydatna zarówno jako elementarna forma przekazu wiary, jak też jako droga doświadczenia dramatu zbawienia. Bibliodrama byłaby zatem czymś więcej niż dydaktyką i metodą, gdyż pozwala uczestnikom brać udział w *Teodramie*, teologicznie ukazanej przez H. Ursa von Balthasara, oraz dojść do zaskakującego odkrycia Boga we własnym życiu. W bibliodramie doświadcza się także posłania, gdyż w każdej roli jest zaczątkowo obecna świadomość zadań, niezależnie od tego, czy zostaje to wyznane podczas rundy dzielenia się. Tak więc w procesie przechodzenia od roli do misji bibliodrama podejmuje myśl, intencję teodramatyki, co znaczy że nie jest osadzona jedynie społecznie, psychologicznie, ale również teologicznie, ewangelizacyjnie³⁴. Stąd wydaje się, że w poszukiwaniu środków wypowiedzenia Ewangelii należy sięgać do metod, które je możliwie najpełniej ucieleśniają, ponieważ – jak zauważył to Mikołaj Avancini SI: „To, co jest inscenizowane, jest ożywione i pełne oddechu, zaś to, co jest tylko odczytywane, jest jedynie szkieletem”.

³² G. MARTIN, *Zwischen Eco und Bibliodrama*, s. 50-62.

³³ Por. H.-G. SCHÖTTLER, *Auf dem Weg zum 'Fünften Evangelium'. Der theologische Ort des Bibliodramas, Lebendige Seelsorge* 46(1995), s. 138-142.

³⁴ Por. H.-G. SCHÖTTLER, '... wie Gott mitspielt'. *Bibliodrama und die unerhörte Botschaft*, w: *Predigt als offenes Kunstwerk. Homiletik und Rezeptionsästhetik*, red. E. Garhammer, H.-G. Schöttler, Don Bosco, München 1998, s. 97-125.

BIBLIOGRAFIA

- AIGNER M., *Bibliodrama und Bibliolog als pastorale Lernorte*, Kohlhammer, Stuttgart 2015.
- ANDRIESSEN H., DERKSEN N., *Lebendige Glaubensvermittlung im Bibliodrama*, Matthias-Grünwald-Verl, Mainz 1991.
- COSGROVE CH., EDGERTON W., *In other words: incarnational translation for preaching*, Grand Rapids, B. Eerdmans Publishing, Michigan 2009.
- FÜHLES M., FRICK E., *Być twórczym przed Panem. Bibliodrama i ćwiczenia duchowne*, WAM, Kraków 2013.
- JAWORSKI R., *Bibliodrama jako spotkanie*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 1998.
- KOLLMANN R., *Bibliodrama w doświadczeniu i badaniach naukowych*, w: *Katechizacja różnymi metodami*, red. M. Majewski, Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 1994, s. 33-54.
- KRELLER H., *Gottese Erfahrung ermöglichen. Die Methoden von Bibliodrama und ihr Ertrag für die Predigt*, „Zeitschrift für Theologische Praxis” 17(1999), z. 3, s. 35-39.
- KRELLER H., *Bibliodrama. Ein Lehr- und Praxisbuch*, BoD-Books on Demand, Satz 2013.
- MARTIN G., *Sachbuch Bibliodrama. Praxis und Theorie*, Kohlhammer, Stuttgart 1995.
- MARTIN G., *Zwischen Eco und Bibliodrama – Erfahrungen mit einem neuen Predigtansatz*, w: *Predigt als offenes Kunstwerk. Homiletik und Rezeptionsästhetik*, red. E. Garhammer, H.-G. Schöttler, Don Bosco, München 1998, s. 51–62.
- MARTIN G., *‘Predigt als offenes Kunstwerk’? Zum Dialog zwischen Homiletik und Rezeptionsästhetik*, „Evangelische Theologie” 44(1984), s. 46-58.
- MOELLER P., *A kinesthetic homiletic. Embodying Gospel in preaching*, Fortress Press Library, Augsburg–Minneapolis 1993.
- MÜLLER M., RUHNAU C., *Exerzitien auf der Basis von Bibliodrama*, „Lebendige Seelsorge” 46(1995), s. 165-168.
- PITZLE P., *Scripture windows: towards a practice of bibliodrama*, Alef Design Group, Los Angeles 1998.
- RADECK H., *Ignatianische Exerzitien und Bibliodrama. Ein hermeneutischer Strukturvergleich*, Kohlhammer, Stuttgart 1998.
- SCHÖTTLER H.-G., *Auf dem Weg zum „Fünften Evangelium”. Der theologische Ort des Bibliodramas*, „Lebendige Seelsorge” 46(1995), s. 138-142.

BIBLIODRAMA W GŁOSZENIU SŁOWA BOŻEGO

S t r e s z c z e n i e

Artykuł przypomina najpierw podstawowe informacje na temat bibliodramy oraz jej zastosowań, a następnie przedstawia możliwości zastosowania bibliodramy w kaznodziejstwie; w ramach kazania (homilii), podczas rekolekcji dla małych grup oraz w koncepcji homiletyki kinestetycznej. Na końcu podkreśla użyteczność bibliodramy dla współczesnej ewangelizacji.

Słowa kluczowe: bibliodrama w kazaniu (homilii); bibliodrama i rekolekcje; homiletyka kinestetyczna.